

Նորին Վեհափառութիւնը բարեհաճեց Հայրապետական սուրբ օծումն ընդունել ամօրյս 10 ին, ուստի Սինօդը Նորին Վեհափառութեան այս անօրէնութիւնը հեռագրով յայտնեց ամենայն ուրեք Կ. Պօլսոյ Պատրիարքարանի, Առաջնորդների, վիճակային Ատեանների, Յաջորդների: Հոգեւոր Կառավարութեանց և այլ պաշտօնական անձանց միջոցաւ:

Օծման արարողութեան համար սահմանուած էին հետևեալ կարգադրութիւնները:

Կ Ա Ն Ո Ւ Ն

ՆԱԻԱԿԱՏԵԱՅ ՕԾՄԱՆ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Յերեկոյի շաբաթուն զգեստաւորեալ ամենայն միաբանութիւն Մայր Աթոռոյս՝ խաչօք, խաչվառօք, կերօնօք, բուրվառօք և ամենայն եկեղեցական զարդօք եկեայեն ի նախադուռն Վեհարանի, ուստի առեալ զՎեհափառ Հայրապետն ընդ հովանոցաւն (ամպհովանի)՝ հանգիսիւ, և զ«Հրաշափառ Աստուած» շարականն երգելով՝ տանեն յեկեղեցին, ուր առաջի Եջման տեղւոյ սեղանոյն կանգնեալ Հայրապետն՝ ասասցէ զՍաղմօն «Ուրախ եղէ ևս այք ասէին ցիս» և այլն ըստ կարգին:

Յաւարտ որոյ՝ երկու հասակաւոր և խրոխտաձայն դպիրք ասասցեն «Խոնարհեց՛ և «Ապրեց՛ Սաղմօն» իւր սարօքն:

«Սուրբ Աստուած որ խաչեցար» յատեանն ասասցեն: Համբարձի. Եկեղեցւոյ «Ուրախ լեր սուրբ եկեղեցի»:

Զկնի ասասցեն Կեց՛ և լն:

Յետ այսորիկ պաշտեսցեն զկարգ Հանգստեան (Եկեսցէի):

Զ«Հաւատով խոստովանիմ» ն ասասցեն տուն առ տուն Գրիգոր Արքեպիսկոպոսն և Մեսրոպ Եպիսկոպոսն:

Զկնի «Փառք քեզ Տէր Աստուած մեր» ասասցէ Ղևոնդ վարդապետն:

Ապա՝ պաշտեսցեն զառաւօտեան ժամերգութիւնն սկսեալ ի «Տէր զի բազում էն մինչև ցՀարցն»:

Իսկ ի 6-րդ ժամու առաւօտու Կիւրակէին՝ սկսանիցին հարկանել զզանգակսն և ասել զՀարցն իւր սարօքն հանդերձ՝ կատարելով զտօն Եկեղեցւոյ:

Զպաշտօն ժամօրհնողութեան կատարեսցէ Գրիգոր Արքեպիսկոպոսն յերեկոյէ նախաթուն ցվերջ պատարագին:

Կ Ա Ն Ո Ն

ՎԱՍՆ ԿԱՐԴԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԴԻՍԻ ՕԾՄԱՆ ՎԵՀԱՓԱՌ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Տ. Տ. ՄԱԿԱՐԱՅ.

ՈՐ ՈՒՆԻ ԿԱՏԱՐԻԼ Ի 10-Ն ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ ԱՅՍԻ 1885 ԱՄԻ.

Յարժամ ընտրեալն ի Հայրապետութիւն՝ ի ժամ կատարման հանդիսի Օծման՝ յետ ասելոյ «Զի ողորմած և մարդասէր ես Աստուած» ևլն. աղօթիցն՝ անկանի ի ծունկս յԱւագ սեղանի Տաճարին, և երկոտասան եպիսկոպոսունքն զգեստաւորեալք՝ կացցեն շուրջանակի Հայրապետին ի սեղաննի անդ, սկսանի կարգ Օծմանն:

Նախ՝ երկու եպիսկոպոսունք Արիստակէս և Գէորգ՝ ասասցին տուն առ տուն զՍաղմոսն ԶԸ. «Զողորմութիւնս քո Տէր յաւիտեան օրհնեցից» . մինչև զայն տունն՝ որ ասէ «Հաստատեցից յաւիտեանս յաւիտենից զաթոռ քո»:

Յետ որոյ՝ Ներսէս Եպիսկոպոսն ասացէ զքարոզն «Աղաչեսցուք զմարդասէրն Աստուած» : և այլն

Ապա՝ Մկրտիչ Արքեպիսկոպոսն ասացէ «Աստուածային և երկնաւոր շնորհ» : և այլն

Յետ որոյ՝ երկոտասան եպիսկոպոսունքն միանգամայն՝ դնելով զձեռս (զգուշութեամբ) ի վերայ գլխոյ Հայրապետին՝ միասին և միաբերան ծանր առոգանութեամբ բառ առ բառ ասացեն «Մեք դնեմք ձեռս ի վերայ» : և այլն

Ապա՝ Գրիգոր Արքեպիսկոպոսն ընթերցցի զաղօթս «Գոհանամք զքէն Աստուած մշտնջենաւոր» : և այլն

Յետ այսր՝ Սերուբէ Եպիսկոպոսն ընթերցցի զգիրքն Ելից «Խօսեցաւ Տէր ընդ Մովսիսի» :

Թագէտս Նախակոպոսն ընթերցցի զգիրքն Բ. Թագաւորու թեանց
« Եւ եկին ամենայն ծերքն Իսրայէլի » :

Մեսրոփը Նախակոպոսն ընթերցցի զգիրքն Եզեկիէլ Մարգա-
րէի « Եւ եղիցի ի մտանել քահանայից » : և այլն

Յովակիմ Նախակոպոսն ընթերցցի զգիրքն Նաայեայ Մարգա-
րէի « Բայց դուք քահանայք Տեառն կոչեսցիք » :

Երեմիա Նախակոպոսն ընթերցցի զգիրքն Պետրոսի Առաքելոյն
« Ի բայ թօթափել ոյսուհետեւ » :

Սուքիաս Նախակոպոսն ընթերցցի զԱւետարանն Մատթէոսի
« Եւ ելեալ Յիսուս ի կողմանս Փիլիպպեայ » : ասասցէ և զ« Հաւա-
տամք » ն, և վերաբերեսցէ զսուրբ Խորհուրդն :

Եւ մինչ հասանեն ց Ողջոյնն՝

Դրիգոր Արքեպիսկոպոսն ձայնակից ունելով զՍարկաւազ
Դաւիթն ի միոյ դասէ. իսկ Մեսրոփը Նախակոպոսն ձայնակից ու-
նելով զՂեւոնդ վարդապետն ի միւս դասէ՝ ասասցեն բարձրաձայն
տուն առ տուն զքարոզն « Աստուած մե՛ծ և սքանչելագործ զօ-
րութիւն » :

Յետ ձայնաւոր քարոզիս՝ Մկրտիչ Արքեպիսկոպոսն ընթերցցի
զաղօթս « Տէր Աստուած արարիչ ամենայն արարածոց » : և այլն

Յետ որոյ նոյն ինքն Մկրտիչ Արքեպիսկոպոսն առեալ ի սեղա-
նոյն զԱղաւնին Միւռնոնի, և եկեալ առ Հայրապետն՝ որ ի ծունկս
անկեալ իցէ, հեղցէ զՍուրբ Միւռնոնն ի վերայ գագաթան Հայրա-
պետին՝ առելով բարձրաձայն՝ ձայնակցութեամբ ամենեցուն :

« Առաքելոյ աղաւնւոյ » : և այլն

Եւ երկրորդ անգամ հեղլով ասասցէ.

« Աննիւթական Աղաւնի » : և այլն

Եւ երրորդ անգամ հեղլով ասասցէ :

« Օրհնութիւն ի՛ բարձունս » : և այլն

Իսկ գպիրքն ի վերջ շարականիս ասասցեն ձայնիւ ծանր և
քաղցր « Ամէ՛ն Ալէլուիա՛, ալէլուիա՛ » :

Եւ երկուտասան Նախակոպոսուքն իմիասին զհեղեալ ի գա-
գաթ Հայրապետի զՄիւռնոնն՝ բոյթ մատամբ իւրեանց նկարեսցեն ի
վերայ գագաթանն յիւրաքանչիւր կողմանց, և ընդ նմին ամենե-
քեան միաբերան ասասցեն ձայնիւ « Օրհնեսցի՛, Օծցի՛ և Սրբեսցի՛
գագաթ **ՏԷՐ ՄԱԿԱՐ** Կաթուղիկոսիս » : և ըն

Յետ Օծմանն ապա՝ Մկրտիչ Արքեպիսկոպոսն առեալ յԱւագ

լուսարարէ զՀայրապետական սպիտակ քօղն՝ արկանէ (զգուշութեամբ) ի վերայ գլխոյ Հայրապետին. նոյնպէս ստանալով յԱւագ լուսարարէ զՀայրապետական Ափսեռն կապէ զգօտեաւ Հայրապետին յաջոյ կողմանէ, և տայ ի ձեռս զՀայրապետական Գաւազանն:

Զայսոսիկ՝ զքօղն, զկօնքեռն եւ զգաւազանն Աւագ Լուսարարն պարտէ նախապէս ի պատրաստի ունիլ առ ընթեր սեղանոյն:

Բայց դպիրքն ի ժամ յիշեալ դործողութեանց՝ այն է յարկանելն զքօղն, ի կապելն զկօնքեռն, եւ ի տալն զգաւազանն, երգեսցեն զՇարականն ԳԶ. «Այսօր ուրախացեալ ցնծան երկնից բազմութիւնք» . եւ «Որք արժանաւորեցայք Գալ» . եւ այլն

Յետ այսր՝ Արխտակէս Եպիսկոպոսն ասացէ զԱզմաս ԻԲ. «Տէր Հովուեսցէ զիս» . և այլն

Իսկ Գէորգ Եպիսկոպոսն ասացէ զմիւս տունն. «Ի վայրի դալարւոջ անդ բնակեցոյց զիս» .:

Ապա Գրիգորիս Եպիսկոպոսն ընթերցի զգիրքն Պետրոսի Աւագիւոյն «Զերիցունս այսուհետեւ աղաչեմ» .

Յետ որոյ՝ Մեսրոպ Եպիսկոպոսն ընթերցցի զԱւետարանն Յօհաննու «Եւ իբրեւ ճաշեցին» . և այլն

Եւ յաւարտիլն դպիրքն երգեսցեն զՈղջոյնն: Եւ Եպիսկոպոսունքն համբուրելով զգօգաթ Հայրապետին տան զողջոյնն ըստ կարգին.

Եւ Հայրապետն այնուհետեւ կատարէ զխորհուրդ սուրբ Պատարագին.

Իսկ զգեստաւորեալ Եպիսկոպոսունքն կացցին յաջմէ և յաշակէ սեղանոյն ցաւարտ Պատարագին:

Յաւարտ սրբոյ Պատարագին դպիրքն երգեսցեն զԳԶ. Շարականն. «Հրաշափառ Աստուած» . և թափօր կազմեալ բովանդակ ուխտին միաբանութեան զգեստաւորեալ ըստ կարգին՝ զանգակահարութեամբ տանեն զՀայրապետն ի Վեհարանն բուրլառօք, խաչօք և խաչվառօք. և ի մտանելն Հայրապետին ի ծաղկեալ դահլիճ Վեհարանին՝ դպիրքն երգեն զՇարականն ԳԶ. «Այսօր Քահանայապետ ճշմարիտ» . և այլն

Յետ որոյ՝ Սարկաւազն քարոզէ «Սուրբ խաչիւս» . և Հայրապետն ասէ «Պահպանիչ, Հայր մեր և Օրհնեալ եղերուք», և նստեալ յԱթոռ հանգստանայ, որ և ապա՝ ամենեքեան մատչին

ի համբոյր Աթոյ նորապսակ Սրբոյ Հայրապետին. և ընկալեալ զՀայրապետական օրհնութիւնն՝ արձակին ի խաղաղութիւն և ի խնդակցութիւն միմեանց » :

Ըստ տպեալ հրահանգութեանցս ամսոյս 9 ին 3 1/2 ժամին յետ ճաշու՝ յատկացեալ զանգակաց երրեակ հնչմամբ մայր Աթոռոյս միաբանութիւնը, զանազան տեղերից եկած հոգեւորականք և ձեմարանի երգեցիկ աշակերտք խմբուելով եկեղեցի կազմ և պատրաստ, եկեղեցական սպասուք և բոլոր զարդերով դուրս դալով եկեղեցուց, զոյգ զոյգ կանգնեցին Վեհարանի արտաքին դրան առաջ:

Վեհարանից մինչև տաճարը ճանապարհի երկու կողմից ընդ երկայնութիւն սլատնէշ կանգնած էին ձեմարանի աշակերտք ուսուցիչների, վերակացուների և Տեսչի առաջնորդութեամբ: Թափօրը կազմած էր ըստ այսմ կարգ ըստ կարգէ.

« Երկու շաթիրք կարմիր վերնազգեստներով՝ արծաթագլուխ սառները ձեռքներին:

Բ. խաչ խաչվառակիրք զոյգ զոյգ:

Գ. երգեցիկ աշակերտք ժամաշապիկներով:

Դ. քահանայք վարդապետք և եպիսկոպոսներ, շուրջառաւորեալք երգեցիկների երկու կողմից:

Ե. բուրվառակիր երկու վարդապետք և երկու սարկաւազունք ժամաշապիկ հագած ուրարներով ուս ընդ անութ պատեալ:

Ղ. Հայրապետական դրօշակիր խաչ և գաւազան կրող երկու վարդապետք:

Է. Հայրապետական ոսկեթել նկարէն քօղ կրօղ երկու դպիրք:

Ը. Հովանին՝ որ կրումէին շուրջառաւորեալ չորս քահանայք:

Վեհափառ Հայրապետը ի ձայն զանգահարութեանց իջաւ վեհարանից, մտաւ վերամբարձ հովանու տակ, ընդունեց լուսարարապետ եպիսկոպոսից շուրջառ, խաչ և գաւազան, բուրվառակիրք « Եւ ևս խաղաղութեան » քարոզն ասացին և նորին Վեհափառութիւն « Օրհնութիւն և փառք » մաղթանքը արտասանելուց յետոյ, երգեցիկները խմբապետութեամբ ձեմարանի աւագ վերակացու Ղ. Լ. ոնդ վարդապետի եղանակեցին « Հրաշափառ Աստուած և միշտ բարեխնամող » շարականը:

Թափօրը շարժուեց գէպի եկեղեցի, իսկ Վեհափառ Հայրապետը յաջ և ի ձախ խաչակնքելով օրհնութիւն էր բաշխում խոնեալ

ժողովրդեան: Թափօրը երբ հասաւ եկեղեցուն, երգեցիկները սկսեցին « Աւրախ լեր սուրբ եկեղեցի » շարականը: Եկեղեցի մտնելուց յետոյ Ս. Իջման խորանի առաջ Նորին Վեհափառութիւնը քաղեց « Աւրախ եղէ ես, ոյք տաէին ցիս ի տուն Տեառն երթիցոյք մեք » սաղմոսը, « Ի մէջ տաճարիս » աղօթքը ասելով երկրպագեց սուրբ սեղանին և « Պաշտօնիչ » ուլ ժողովրդեանը օրհնելուց յետոյ, դասի մէջ տեղը դրուած Գահաւորակի վերայ բաղմեց: Ժամերգութիւնը սկսուեց Ս. Իջման տեղի առաջ՝ յատենի. ժամը օրհնումէր Գրիգոր Արքեպիսկոպոս Սագինեան, միաբանական ուխտը շուրջառաւորեալ՝ կանգնեցին յատենի, քարոզները ստացին բուրվառակիր երկու վարդապետքն: Երեկոյեան ժամերգութիւնից յետոյ, որ կատարուեց ըստ սօնի եկեղեցւոյ, Նորին Վեհափառութիւնը շուրջառը, խաչը և գաւազանը յանձնելով Նուսարարապետ եպիսկոպոսին, գնաց և կանգնեց յետին դասի հայրապետական Աթոռի գմբեթարտի մէջ, եկեղեցւոյ ուխտն ևս գնալով սլահարանները՝ այնտեղ հանեցին շուրջառները, շապիկները և լն, և փիլոնով միայն կանգնեցին դասերում: սկսուեց հանգստեան աղօթքը (եկեսցէ) և հսկումն գիշերապաշտօնիւ՝ մինչև « Հարց »ը:

Կիրակէ առաւօտը 6 ըդ ժամին սկսուեց մնացեալ ժամը գութութիւնը, որ աւարտուելուց և փոքր ինչ հանգիստ առնելուց յետոյ 9 ըդ ժամին դարձեալ յատկացեալ զանգակաց երրակի հնչմամբ տաան և երկու եպիսկոպոսք գնացին Վեհարան իսկ միաբանութիւնը՝ Եկեղեցի: Վեհափառ Հայրապետը՝ Ծաղկեալ, իսկ եպիսկոպոսք Վեհարանի Ընդունելութեան գահլիճներում զգեստաւորուեցին: Եպիսկոպոսք կրումէին միայն պնակէ իսկ Վեհափառ Հայրապետը՝ և ոչ այն:

Միաբանք և եկեղեցւոյ ուխտը կազմ և պատրաստ շուրջառաւորեալ եկեղեցւոյ բոլոր զարդերով, իսոյ իսալառով, քահարով և մամեղէններով կանգնեցին Վեհարանի արտաքին դրան մօտ:

Ճանապարհի երկու կողմը երկայնութեամբ մինչև եկեղեցու դուռը պատնէշ կանգնած էին Երեւանից բերուած զինուորները ընդ հսկողութեամբ իրանց սղալից և տեղական ոստիկանութեան աստիճանաւորաց:

Եկեղեցական թափօրը կազմած էր ըստ այսմ.

Ա. Կարմիր վերնազգեստ հագած զոյգ շաթիրներ արծաթագլուխ ասաները ձեռքներին:

Բ. Խաչ խաչվառք և ջահք զոյգ զոյգ:

Գ. Երգիչք ժամաշապիկներով:

Դ. Հոգևորական դասը շուրջառաւորեալ՝ մէջ առած երգիչներին:

Ե. Բուրվառակիր երկու վարդապետք և երկու սարկաւազուք:

Զ. Հայրապետական դրօշակիր խաչ և գաւազան բռնող երկու վարդապետք:

Է. Հովանին՝ որ կրումէին շապիկ և փորուրար հագած չորս վարդապետք:

Ի ձայն զանգահարութեանց Վեհափառ Հայրապետը վայր իջաւ Վեհարանից տասն և երկու եպիսկոպոսք զոյգ զոյգ առաջից. յաջմէ և յահեկէ Հայրապետին գնում էին երկու վարդապետք շապիկ և փորուրար հագած, այս վարդապետներից մինը սքօղեալ սկուտղի վերայ կրումէր Հայրապետական քօղը և երդմնաթուղթը, իսկ միւսը՝ նոյնպէս սքօղեալ սկուտղի վերայ կրումէր Հայրապետական կանքեւը: Հայրապետին հետընթաց մի վարդապետ շապիկով և փորուրարով, Հայրապետի զգեստի քղանցքն ունէր մի վարդապետ ևս շուրջառաւորեալ՝ Հայրապետի ձեռքի գաւազանը:

Յառաջընթաց զգեստաւորեալ 12 եպիսկոպոսք տեղի կալան բուրվառակիրների և շուրջառաւորեալ հոգևորականաց մէջտեղը զոյգ զոյգ ըստ այսմ:

Ա. Արիստակէս եպիսկոպոս Թիֆլիզու և Գէորգ եպիսկոպոս Երևանայ:

Բ. Գրիգորիս եպիսկոպոս Կարուց և Ներսէս եպիսկոպոս՝ անդամ Սինօղի:

Գ. Երեմիա եպիսկոպոս՝ անդամ Սինօղի և Սուքիաս եպիսկոպոս Աստրախանայ:

Դ. Մեսրոպ և Յովակիմ եպիսկոպոսք անդամք Սինօղի:

Ե. Սերսիքէ եպիսկոպոս միաբան Ս. Էջմիածնի և Թադէոս եպիսկոպոս Շամախույ:

Զ. Գրիգոր Արքեպիսկոպոս Սագինեան՝ Ղարաբաղու և Մկրտիչ Արքեպիսկոպոս Տեղապահ:

Երբ Հայրապետը մտաւ վերամբարձ հովանու տակ, հայրապետական քօղը և կօնքեռ կրօղ վարդապետները կանգնեցին յաջմէ և յաշեկէ: Նկարէն՝ քօղը որ այսպիսի թափօրներին պէտք էր կրել զառաջեալ Հայրապետին՝ չըկար այս անգամ:

Դպիրք « Խորհուրդ խորին » էին երգում և թափօրը ըստ ակնարկելոյ Հայրապետին՝ շարժուեց:

Նկեղեցական թափօրին հետեւում էին

Առաւիտարութեան Ներկայացուցիչ Տայնի սովեանիկ Պրերիլ, Երեւանու Նահանգապետ Գեներալ Մայեօր Շալիկով և ուրիշ բարձրատիճան անձինք, Երեւանու քաղաքագլուխ Վասիլ Գեղամեան իւր վարչութեան անդամներով և դումայի Հայ ու Թուրք մի քանի իրաւասուներով և այլք:

Ժողովուրդը խռնուած էր տանեաց վերայ և բազում, կարգ էին պահում զինուորների հետ եկած սպաները և Վաղարշապատու ոստիկանութեան պաշտօնեայքը:

Նկեղեցական թափօրը մտաւ եկեղեցի և զկայ առաւ Աւագ սեղանի առաջ. երգեցողութիւնը դադարեց և Վեհափառ Հայրապետը բարձրաձայն քաղեց « Լուացից սրբութեամբ » սաղմոսը, սպասուորումէր Սուքիաս Եպիսկոպոս. յաւարտ՝ դպիրք եղանակեցին « Թագաւոր Նրկնաւոր, զեկեղեցի քո անշարժ պահեա, և զերկրպագուս անուանդ քում պահեա ի խաղաղութեան », և Վեհափառ Հայրապետը խաչակնքեց ժողովրդեան վերայ. յատկացեալ պատարագչի հրապարակական խոստովանութեան արարողութիւնները կատարելուց յետոյ, Վեհ. Հայրապետը « Մտից առաջի սեղանոյ » սաղմոսը քաղելով բարձրացաւ սեղան: Ուր և ի ծունկս խոնարհեալ քաղեց Նարեկի աղօթքը գլխաւրայ. թագը կրումէին Լուսարարապետ Նրեմիա և Սուքիաս Եպիսկոպոսները յետուստ կուսէ կանգնած ընդ աջ և ընդ ձախ, իսկ խորհրդատեարը ունէին հայրապետական քօղ և կօնքեռը կրօղ երկու վարդապետք, դպիրք « Ընտրեալ » մեղեդին էին եղանակում. յաւարտ՝ բեմի վերայ եղողներից մինը « Օրհնեա Տէր » եղանակեց և Հայրապետը ընդունելով ի գլուխ թագը, կանգնեց և « Զի քօ է, կարողութիւն » մաղթանքը ասաց. փակուեց սեղանի վարագոյրը սպաս դնելու համար:

Պատարագի արարողութիւնը շարունակուեց մինչ դիրքը: Գրքի ժամանակ Վեհ. Հայրապետը փոքր ինչ առաջ գալով երես առ ժողովուրդն յոքեց. Տփխիսու Արխատակէս և Երեւանայ Գէորգ եպիսկոպոսները քաղեցին ՁԼ. րդ սաղմոս « Զողորմութիւն քո Տէր յաւիտեան » մինչև « Հաստատեցից յաւիտեանս յաւիտենից զաթոռ քո »: Ներսէս եպիսկոպոսը « Աղաչեսցուք զմարդասէրն Աստուած » քարոզը. իսկ Մկրտիչ Արքեպիսկոպոսը՝ « Աստուածային և երկնաւոր շնորհս » աղօթքը, յետոյ 12 եպիսկոպոսները ծնկաչոր Հայրապետի շուրջը բոլորելով և ձեռքները Հայրապետի գլխին դնելով միաբերան առացին. « Մեք դնեմք ձեռս ի վերայ » և այլն:

Գրիգոր Արքեպիսկոպոս Սագինեանցը « Քահանայն զքէն, Աստուած մշանջենաւոր », աղօթքը կարգաց. իսկ Սերովբէ, Թադէոս, Յովակիմ, և Երեմիա եպիսկոպոսները յատկացեալ գրքերը կարդացին:

Հայրապետը յօտին կանգնելով սեղանի առաջը գնաց. Սուքիաս եպիսկոպոսը կարգաց Աւետարանն ու « Հաւատամքը », և ի ժամանակին՝ Սուրբ Խորհուրդը վերաբերեց:

« Ողջոյնի » ժամանակ Հայրապետը փոքր ինչ առաջ գալով՝ երես ընդ արեւելս կարգաց հիսնեալ երդնմնաթուղթը:

ԵՐԴՄ ՆԱԹՈՒՂԹ:

Նս ի ներքոյ անուանեալս խոստանամ և երդնում յանուն Ամենակարողին Աստուծոյ, զի կամիմ և պարտեմ ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ՝ իմոյ իսկական և յատուկ ԱՄԵՆՈՂՈՐՄԱԾ ՄԵԾԻ ԹԱԳԱՒՈՐԻ ԵՒ ԿԱՅՍԵՐ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՈՎՁԻ՝ ԻՆՔՆԱԿԱԼԻՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՌՈՒՍԱՅ ԵՒ ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ԱԹՈՌՈՅ ԱՄԵՆԱՅՆ ՌՈՒՍԱՅ ՕՐԻՆԱՒՈՐ ԺԱՌԱՆԳԻ ՆԻԿՈՒԱՅ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՈՎՁԻ ծառայել հաւատարմութեամբ և անկեղծօրէն և յամենայնի հնազանդել, ոչ խնայելով առ այն զկեանս իմ ցյեալին կաթիլ արեան իմոյ և ամենայն որ ինչ ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐՁՐ ԻՆՔՆԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ զօրութեան և իշխանութեան օրինադրեալ և օրինադրելի իրաւունք իցեն և արտօնութիւնք, ըստ շափու իմանալոյ իմոյ զօրութեան և հնարաւորութեան պահել և պաշտպանել և ամենայն զօրութեամբ գոն զօրծել նպաստամատոյց լինել յամենայնի ի դէպս՝ որք ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ հաւատարիմ ծառայութեան և

շահու Պետութեան վերաբերիցին, իսկ երբ իրազգաց եղէց զկործանեանէ և զվնասուց շահու ՆՈՐԻՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ, ոչ միայն աճապարել ի յայտ ածել կանխագոյն, այլ նա և ամենայն հնարիւք ջանալ խափանել զայնոսիկ, և զամենայն ինձ հաւատացեալ խորհուրդս պահել պնդութեամբ. նա և զեղեալ ի վերայ իմ և զհաւատացեալ ինձ պաշտօնն վարել պարտ և պատշաճ եղանակաւ, ըստ խղճի մտաց իմոյ և համաձայն այժմու ընդհանուր և առանձին սահմանադրութեանց այնպէս և համեմատ ժամանակէ առ ժամանակ յանուն ՆՈՐԻՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ յիմ վերայ նշանակեալ իշխանաւորաց արձակեալ հրովարտակաց և հրամանաց. իսկ վասն շահասիրութեան, ազգակցութեան, բարեկամութեան կամ չորակամութեան չլնիժանալ ընդդէմ պարտաւորութեան իմոյ և երգմանս և վարել այնպէս, որպէս պատկանաւոր և բարեփայլէն է հաւատարիմ հպատակի ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ, և որպէս զի կարացից ես յայնմ ամենայնի տալ պատասխանի առաջի Աստուծոյ և ահեղ դատաստանի նորա, առ որ ինքնին Տէր Աստուած կարողացուցէ զիս ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ: Ի կնիք երգմանս համբուրեմ զբան և զխաչ փրկչին իմոյ. ամէն: Ի 10 Նոյեմբերի 1885 ամի ի Ս. Էմիաճին:

Ըստ այսմ երգմնաթղթոյ երդուայ.

ՄԱԿԱՐ ԿԱԹՈՒՂՈՒԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ

Երդմնեցուցի Կառավարիչ թեմին Հայոց Արքախայ Գրէգոր Արքեպիսկոպոս:

Նորին Վեհափառութիւնը Երդմնաթուղթը սեղանի վերայ դրնելուց յետոյ դէմ յանդիման ժողովրդեան՝ ծունկ չոքեց. սեղանի վերայ եղողները դաս առ դաս առաջնորդութեամբ Գրիգոր Արքեպիսկոպոսի և Մեսրոպ Եպիսկոպոսի՝ սկսեցին «Աստուած մե՞ծ և սքանչելագործ զօրութիւն» քարոզը եղանակել. Մկրտիչ Արքեպիսկոպոսը «Տէր Աստուած արարիչ ամենայն արարածոյ» երկար և սրտաբուլիս աղօթքը կարդաց, յաւարտ՝ նոյն իսկ Մկրտիչ Արքեպիսկոպոսը լուսարարապետից ընդունելով ս. Միլառնի արծաթեայ սակեղօծ աղաւնին յաջմէ և յահեկէ ունելով զգեստաւորեալ Եպիսկոպոսներին՝ ձայնակցութեամբ նոցա սկսեց «Առաքելոյ աղաւնւոյ» շարականի երեք տները, իւրաքանչիւր տունը սկսելիս ս. Միլառնը կաթացնելով Հայրապետի գազաթին, յաւարտ դը-

պիրք սկսեցին եղանակել. « Ամէն Ալէլուիա, Ալէլուիա ». իսկ եպիսկոպոսները բոյժ մատով հեղեալ սուրբ միւռնոնը ծաւալելով Հայրապետի գլխի վերայ մի սրբեան ասացին « Օրհնեցի, Օծցի և սրբեցի գագաթ Տէ՛ր ՄԱԿԱՐ Կաթողիկոսիս » . . . :

Օծումից յետոյ գպիրները երբ « Այսօր Աստուածութիւնն զուարճանայ » շարականն էին երգում, Մկրտիչ Արքեպիսկոպոսը լուսարարապետից առնելով հայրապետական թափանցիկ սպիտակ քօղը եղերաւորեալ ոսկեթել ծոպերով՝ ձգեց Օծեալ Հայրապետի գլխին շուրջանակի ցգօտին սքօղելով: Առաւ և կօնքեռը և աջ կողմից կախեց գօտիից. դրուեց հայրապետական գահաւորակը և Հայրապետը գահաւորակի վերայ բազմելուց յետոյ, դարձեալ Մկրտիչ Արքեպիսկոպոսը առաւ լուսարարապետից գաւազանն ու ձեռքի խաչը և մատուցանելով Օծելոյն՝ ի ծունկ իջեալ համբուրեց Հայրապետի Աջը և օծեալ Գագաթը: Մետրոպ եպիսկոպոսը գրաւոր ասեռաբանութիւն անելուց յետոյ, բոլոր զգեստաւորեալ եպիսկոպոսները ի ծունկ իջեալ համբուրեցին Հայրապետի Աջն և օծեալ Գագաթը: Յետոյ Արիստակէս և Գէորգ եպիսկոպոսները քաղեցին ԻՒ. Սաղմոս « Տէր հովուեսցէ զիս », մինչ « ի վայրի դալարւոջ » Գրիգորիս եպիսկոպոսը կարդաց Պետրոսի առաքելոյ « Զերիցունս այսուհետեւ աղաչեմ » գիրքը, իսկ Մետրոպ եպիսկոպոսը Յովհաննու « Եւ իբրեւ ձաշեցին » աւետարանը: Յաւարտ՝ սարկաւագները ձայնեցին « Ուջոյն տուք » միմեանց. զգեստաւորեալ եպիսկոպոսները համբուրելով Հայրապետի Աջն ու օծեալ Գագաթը՝ առան ողջոյն և հաղորդեցին բոլորին. Հայրապետը մատչելով սեղանին շարունակեց պատարագը սքօղեալ դիմօք:

Սուրբ պատարագը աւարտուելուց յետոյ Օծեալ Հայրապետը նոյն հանդերձանքով, ինչպէս եկեղեցի էր եկել, զգեստաւորեալ ինքն և եպիսկոպոսք, գնաց Վեհարան ի ձայն զանգահարութեանց՝ գպիրք եղանակումէին « Հրաշափառ Աստուած » շարականը:

Օծեալ Հայրապետը երբ մտաւ Ծաղկեալ գահիճը, գպիրք երգեցին « Այսօր քահանայապետ ճշմարիտ » շարականը. Օծեալը բազմեց գահիճի ճակատին բարձրավանդակի վերայ դրուած գահաւորակի վերայ, և կարգ ըստ կարգէ մատեան ի համբոյր աջոյ Օծելոյն զգեստաւորեալ եպիսկոպոսք, ուխտ սուրբ եկեղեցւոյ և աշխարհական պատուաւոր անձինք: Կառավարութեան ներկա-

յայտացիչ Տայնի սովեանիկ Պրերիլ նախ քան մատչելն ի համբոյր աջոյ Օծելոյն՝ ասաց.

« Զերդ Վեհափառութիւն.

« Պատիւ ունենալով ի կողմանէ Բարձրագոյն Առաւելարութեան ներկայ լինել Զերդ Վեհափառութեան Սուրբ Օծման հրաշափառ արարողութեանը, քաղցր պարտականութիւն եմ համարում ի կողմանէ Առաւելարչապետի Առկանց Ամկասեան Գեներալ Ադիւտանտ Պայծառափայլ Իշխան Գանգուկով-Աորսակովի շնորհաւորել Զեր Վեհափառութեան սուրբ օծումն և գահակալութիւնը ամրաւոյն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ հայրապետական իրաւամբ և իշխանութեամբ:

« Աղօթումենք որ Աստուած տայ Զեդ կարողութիւն և երկար կեանք, Զեր հոգեւոր զաւակայ կրօնական բարւոք գաստիարակութեան համար »:

Օծեալ Հայրապետը շնորհակալութիւն յայտնեց դէպի Թագաւոր Աայսրը, որ իւր արգարտէր պաշտօնեաների ձեռքով իւր չը պատակաց բարին տնօրինելով՝ ի մասնաւորի՝ սէր և հայրական խնամք է տածում դէպի Հայ ազգը: Շնորհակալութիւն յայտնեց և դէպի երկրիս Առաւելարչապետը նորա բարի ուշադրութեան համար:

Այնուհետև Նրեանու Նահանգապետ Գեներալ Մայեօր Շալիկով Օծեալ Հայրապետի սուրբ աջը համբուրելուց յետոյ ի կողմանէ կանգնելով՝ ներկայացրեց իւր հետ եղած բարձրաստիճան անձինքը, որոնց հետ էր նաև Նրեանեան Նահանգի ռուս եկեղեցեաց բարեկարգիչ աւագ քահանայ Գամբուրով. Նորին Գերազանցութիւն Նահանգապետը, Նրեանայ քաղաքագլխին ևս ներկայացնելով՝ տեղի տուեց քաղաքագլխին՝ որ սկսեց ներկայացնել իւր հետ եղածներին՝ որք էին, Նրեանայ քաղաքային Վարչութեան անդամները, և Խորհրդարանի իրաւասուաց Հայ և Թուրք ներկայացուցիչները. Օծեալ Հայրապետը Վազարշապատու դիւանատանց պետերին և գլխաւոր աստիճանաւորներին, որք են Գաւառապետը՝ իւր օգնականներով, Հաշտարար գատաւորը իւր երկու քննիչներով և հաշտարար միջնորդը, աջ տալուց յետոյ, աջ տուեց և ուրիշ շատ պատուաւոր անձանց և երգեցիկ դպիրներին, այնուհետև առանձնացաւ զգետը հանելու համար. բոլոր ժամանակ զքօղուած էր Հայրապետական Քօղովը:

« Այլև այս է կանոն, զի յորժամ Հայրապետն ի յընթրիս բազմիւ կամիցի ընդ միաբանից և ընդ ում և իցէ, պարտի առաջի իւր ունել զյատուկ սեղան և զկերիս և զըմպելիս, և զսպասաւորս զատեալ ի հասարակութենէն, Իսկ ի յառնուլ ի ձեռն զառաջին բաժակն, ամենեքեան՝ որք գտանիցին ի յընթրիսն՝ կարգաւորք և աշխարհականք, յոտին կանգնիցեն և ժամասացն յառաջ կացեալ եղանակեացն բարձր ձայնիւ ի լուր ամենեցուն « Հրամայե՛ճէ՛ր, օրհնե՛մք առե՛լ: Եւ Հայրապետն օրհնեացէ զամենեանսն ըստ պատշաճաւորութեան աւուրն և տեղւոյն, և նոյն երգիչքն նոյնպէս բարձր ձայնիւ երգեսցեն « մէն եղեյ՛՛ք՝ եղեյ՛՛ք »: Եւ մինչ նոքա զայն երգեն, ըմպեսցէ Հայրապետն զբաժակն, և ամենեքեան գլուխ խոնարհեցուցեալ Հայրապետին՝ բազմիցին ի ծաշ »:

Չամբո եր. 62—63.

Վեհափառ Հայրապետն, կէս ժամ հանգիստ առնելուց յետոյ քարհնաճեց իջնել միաբանից սեղանատուն, ուր արդէն նստած էին բազմաթիւ անձինք հոգեւորականք և աշխարհականք: Երբ Օծեալ Հայրապետը մտաւ սեղան՝ բոլորը ոտքի կանգնեցին. Օծեալ Հայրապետը կանգնեց սեղանի արեւմտեան ճակատին կառուցուած գմբեթարդի մէջ. Մեսրոպ և Ներսէս եպիսկոպոսները քաղցեցին սեղանի օրհնութեան յատկացեալ սաղմոսները, քարոզներն ու աղօթքները, իսկ Գրիգոր արքեպիսկոպոս Սաղինեանց օրհնեց սեղանը, Օծեալ Հայրապետը բազմեց գահաւորակի վերայ, նստեցին սեղանակիցները, որք մօտ չորս հարիւր անձինք կը լինէին տեղաւորուած ձմեռնային և ամառնային սեղանատներում:

Դպիրներից մինը բարձրացաւ ամբիոնի վերայ և սկսեց բարձրաձայն կարգալ Սարգիս Շնորհալու Կաթուղիկեայց մեկնութեան գիրքը:

Արգանաիւր մատակարարելիս երկու վարդապետք սեղանի միջանցքում կանգնած հանդէպ Օծեալ Հայրապետին՝ եղանակեցին « Հրամայեա՛ճէ՛ր օրհնութեամբ առե՛լ » Օծեալ Հայրապետը օրհնեց Հայոց ազգը, հայ եկեղեցին, սուրբ Եջմիածինը և հայ հոգեւորականութիւնը, նոյն երգեցիկ վարդապետները եղանակեցին. « Ամէ՛ն. եղիցի, եղիցի »: Սկսուեց ճաշկերոյթը:

Օծեալ Հայրապետը սեղանը վերջանալուն մօտ Թաքաւոր Կայսեր կենաց բաժակ առաջարկեց հեռեւեալ բանախօսութեամբ.

« Իմաստունն Սողոմոն ուսուցանում է մեզ խմատնարար թէ,
 « Գիտել պարտ է թէ, յուսմէ է շնորհն »: այսինքն թէ, եթէ
 վայելում ենք որ և է շնորհք, կամ բարութիւն, կամ հանգր-
 սութիւն, պարտաւոր ենք նախ զգալ թէ ո՞վ է պատճառ այդ
 շնորհաց: 1582 ամօք քան զայս՝ հիմնարկեցաւ Արարատեան
 դաշտին մէջ Կաթուղիկէ Մայրս մեր Ս. ԼՂմիածին. և յընթացս
 այդքան դարաւոր ժամանակների՝ զահուկալեցին սրբոյ Հօրն մերոյ
 Գրիգորի Լուսաւորչի Աթոռոյն 135 հայրապետներ, այդ հայրա-
 պետաց մէջ սակաւ կը գտնուին, որք իրանց ժողովրդով հանդերձ
 բարութիւն և հանգիստ կեանք անցուցած լինին. ընդհակառակն,
 նոցանից շատերը ենթակայ եղած են զանազան հարստահարու-
 թեանց, հալածանաց և երբէք հանգստութիւն չեն կարողացած
 վայելել ի ձեռաց ժամանակի չար իշխողաց. զորօրինակ, Մեծն Սա-
 հակ Պարթեւ Ս. Հայրապետը, որ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ հա-
 տատութեան սիւնը և պայծառ ջահը կը համարուի, իւր հայրա-
 պետութեան վերջին օրերը հայրապետական իշխանութենէն զր-
 կուած՝ իւր մահկանացուն կնքումէ իւր հայրենի կալուածքն եզոզ
 Աշտիշատ գիւղի անկեան մէջ. նոյնպէս և Ս. Ներսէս Շնորհալի Հայ-
 րապետն մեր, Հայաստանեայց եկեղեցւոյ պարծանքը, ոչ պակաս
 քան զՍուրբն Սահակ ենթարկուած եղաւ ամեն տեսակ նեղութեանց
 և հալածանաց մինչ այն ատիժան, որ ստիպուած եղաւ ասել
 « Եւ մեք իբրեւ զայժեամն փախուցեալ յորսորդաց՝ բնակիմք ի քա-
 րանձաւի աստ », այսինքն իւր աթոռը նմանեցուց քարանձաւի.
 իսկ թէ ինչ է նշանակում քարանձաւը և ինչ մոլորով է ասուած,
 ձեզանից հոգեւորական եղբարք գիտեն այդ, ուստի և կարող են
 չգիտցողներին հասկացնել: Բայց յօրէ անտի երբ Արարատեան աշ-
 խարհը մտաւ ընդ բարձրագոյն հովանաւորութեամբ Գրիստոսազօր
 Կայսերութեան Ռուսաց, ինչպէս կրկիայեն անշուշտ համայն միա-
 բանական հարք և եղբարք և սիրելի ժողովրդականք, այն օրուա-
 նից սկսած Հայաստանեայց Հայրապետական Աթոռը օր ըստ օրէ
 սկսաւ պայծառանալ, հոգեւորականութիւնը իւր բարձր նշանա-
 կութիւնը ստանալ և ժողովրդականք բարօրութիւն, հանգստու-
 թիւն և երջանկութիւն վայելել. որպէս և այժմ ներկայ Հայրա-
 պետը, հայ հոգեւորականութիւնը և ժողովրդականք նոյն հան-
 գստութիւնը, նոյն բարօրութիւնը վայելում են մեր այժմեան
 ամենաողորմած Թագաւոր Կայսր ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՈՎԶԻ

շնորհիւ, որում չկարողանալով այլով իւրք փոխարինել՝ կը խնդրեմ՝ յամենեցուն ի Զէնջ միաբերան աղօթել, որ Ամենակարողն Աստուած կեանս երկարս և խաղաղականս պարգեւեոցէ Նորին Կայսերական Մեծութեան, նորա Թագաւորութիւնը միշտ յազթող և անպարտելի արասցէ յողգաց յազգս և յորդուոյ յորդիս :

Յաւարտ՝ բոլոր սեղանակիցք ոտքի կանգնեցին և որոտաձայն երկարատեւ « ուրաւ - կեցցէ » աղաղակելով պարպեցին շամպանիայի սկահակները: Երգիչ վարդապետք յաջմէ Օծելոյն կանգնած՝ երգեցին « Թագաւոր փառաց Աստուած, Հոգիդ կենդանարար » շարականը: Վերջանալիս՝ Նորին Գերագոյնցութիւն Պրեքիլ ոտքի կանգնած՝ առաջարկեց Օծեալ Հայրապետի կենացը ասելով.

« Նորին Պայծառափայլութիւն Իշխան Դանդուկով — Կորստիով յանձնեց ինձ, Վեհափառ Տէր, ներկայ լինել Զերդ Վեհափառութեան օժմանը և ի կողմանէ իւր՝ ջերմագինս շնորհաւորել Զերդ Վեհափառութեան Օծումը արտայայտելով խորին զգացմամբ բարեմաղթութիւններ :

« Վեհափառ Տէր, այս բաժակը առաջարկելով Զերդ որբութեան կենաց, աղօթումեմ որ Զեր Հայրապետութիւնը արգիւնաւոր լինի յօգուտ և ի պայծառութիւն Հայոց ազգի և եկեղեցւոյ » :

Այս առաջարկութիւնն ևս ընդունուեց յոռնկայս երկարատեւ կեցցէներով: Երգեցիկ վարդապետք եղանակեցին « Աղբիւր կենաց և փրկութեան մերոյ » շարականը և « Ի քո իջեալ տեղի, զաթոռ Հայրապետի մեր հաստատեա » . . . երգը: Պէտք չէ մոռանալ որ ճաշկերութի ժամանակ դուրսը հոռագումէր զինուորական երաժշտութիւն. $3\frac{1}{2}$ ժամին վերջացաւ սեղանը. Մետրոպ և Ներսէս եպիսկոպոսները քաղեցին յատկացեալ սաղմոսները, աղօթքները և քարոզները, իսկ Գրիգոր Արքեպիսկոպոս Սագինեան՝ օրհնեց սեղանը (Ատեն, ժամագիրք տպեալ յէջմ. 1862 Թ. երես 110):

Խռնեալ ժողովուրդը Մայր տաճարի ընդարձակ բազում դուռնաճանումէր զինուորականաց հոռագածութեամբ, մինչև որ տունջեան լուսատուին յաջորդեց արուեստական ճրագալոյցը: Որմերին հաստատուած հարիւրաւոր կանթեզները և ճրագները աստղերի պէս նշոյլներ էին արձակում և գաւթում կարգաւորութեամբ լապտերներն ու ջահերը լոյս էին տնկում: Նկեղեցու և սեղանի մէջտեղը եղած բայ տարածութեան վերայ երկու սիւների ծայրին հաստատուած, նկատիչ Պ. Առաքել Սագինեանցի նկարած

պատուաբիրը Մ. ի վերուստ՝ թագ, առ ի շեղ՝ խաչ և գաւազան՝ գեղեցիկ պսակով շրջանակեալ՝ և Վեհարանի հանգէպ զանգա-
կատան ճակատին պատուոյ գունագեղ զրուագները ուշադրու-
թիւն էին գրաւում։

Փոխ առ փոխ ձեմարանի աշակերտք՝ Վեհարանի արտաքին դրան
մօտ խմբուած և ղինուորական երաժիշաները փոքր ինչ հեռի եր-
գում և նուագումէին. աշակերտք՝ ազգային երգեր, իսկ ղին-
ուորական երաժշտութիւնը՝ եւրոպական եղանակներ։

Երեկոյեան 8-որդ ժամը անց՝ ձեմարանի աշակերտք զանգա-
կատան սալարկի վերայ խմբուած հանգստեան աղօթքը կատարե-
ցին, որին ժողովուրդը գլխաբաց մեծ ջերմեռանդութեամբ ունկն-
դեներուց յետոյ, հետզհետէ տեղի տուեց գիշերային հանգստեան։

Վեհափառ Հայրապետի Ս. Օծումը շնորհաւորելու համար
հեռագրներ յամենայն կողմանց Ռուսաստանի, Պարսկաստանի
և Ցանկաստանի տեղումէին. քաղաքք և գիւղք, հոգեւորական-
ներ, և աշխարհականներ, ընկերութիւններ, դպրոցական և այլ
հաստատութիւններ սրտեռանդն բարեմաղթութեամբ շնորհաւո-
րումէին նորին Վեհափառութեան Օծումը։ Նոր Նախիջևանի
քաղաքագլուխ Պ. Գ. Սալթիկեան յայանումէր թէ, Նոր Նախի-
ջևանը ցանկանումէր պատգամաւոր ուղարկել Ս. Էջմիածին, սա-
կայն ժամանակը կարճ լինելով ամբողջ քաղաքը հեռագրով է
շնորհաւորում. Ելիսաւէտօպօլի շնորհաւորական հեռագիրը 146
անձինք էին ստորագրել։

(ՕԾՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ ԿԱՐԴԱՅԱԾ ՃԱՌԸ)

ԱՍՏՈՒԱԾԸՆՏԻՐ ՀԱՅՐԱՊԵՏ,

Այսօր կատարի ի մեզ բան իմաստնոյն՝ որ մարգարէական իմն
տեսութեամբ զմայլեալ ի փառս նորոյս Սիօնի՝ երգէ յերգան տե-
ւով «Ելէք հայեցարութիւն, դստերք Սիօնի, յարքայն Սօղոմոն ի
պսակն՝ որով պսակեաց զնա մայր իւր յաւուր փեսայութեան իւ-
րոյ, և յաւուր ուրախութեան սրտի իւրոյ»։ (Գ. 11)։

Արդարեւ մանկունք Մօրս լուսոյ նորոյս Սիօնի զմայլեալ՝ տեսա-
նելով զպսակն իւղոյն Օծութեան՝ զպսակն լուսազարդ Հայրապե-
տութեան՝ զպսակն Առաքելական յաջորդութեան ի գլուխ Աս-
տուածընտիր Հօրդ հասարակաց գերափայլեալ՝ յաւուր փեսայու-

Թեան Ձեր Մօրս Լուսոյ Կաթուղիկէ Սրբոյ Էջմիածնի, և յաւուր ուրախութեան սրտի Ձերոյ՝ պերճացեալ ցնծան ընդ փառսն շնորհափայլեալս ի Ձեզ ի վերուստ. իսկ Մայրս մեր Սուրբ Եկեղեցին՝ որ պսակեաց զՁեզ փառօք օծութեան՝ ընդ մանկանցն՝ զորս ծնաւ յաւազմանն լուսոյ՝ փութայ ուխտանայաբանութեամբ ողջունել զՓեսայդ իջեալ ի պարտէզ խնկոց:

Ձի՛նչ այս հանդէս հրաշագեղ և հոգեզմայլ, հանդիսացեալ ժոժովուրդք. զո՞վ արդեօք տեսանէք առիթ այսպիսի հոգեխառն ցնծութեան. և զի՛արդ ո՞չ բերկրեսցին սիրոք մեր և հոգի. այն ինչ՝ ո՞չ եթէ ի լուր ընդոստուցեալ, այլ մեզէն ականատես եղեալ սքանչելահրաշ հանդիսի Օծմանս՝ վայելեմք զշնորհն աստուածապարգև:

Օ՛ր յիրաւի խնդութեան ողջոյն ազգի Հայոց, օ՛ր նշանաւոր տարեկանաց մերոց. քանզի այսօր Հոգի Տեառն իջեալ՝ օծանէ զտեսանելի Փեսայն Եկեղեցւոյ ի Հայրապետութիւն Տանս Հայկազեան, օծանէ յԱռաքելական յաջորդութիւն նախկին Լուսաւորչացն մերոց Թագէտսի և Բարդուղիմէոսի, օծանէ յօրինաւոր ժառանգութիւն Աթոռոյ Սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին:

Դու, Երջանկազարդ Հայրապետ, որ գերջանիկ Հօրն հաւատոյ Հայաստանեայցս՝ իրաւամբ սխրագործութեանց Ձերոց՝ ժառանգէք այսօր զաթուռ, երջանկագոյն ևս էք, շուրջ Հայրապետական զաթուռով մակաղեալ տեսանելով զբանաւոր Հօռ Ձեր, և իբրև զպարիսպ և զպահապան Հօտին՝ զԵկեղեցական դասակարգութիւնն շրջապատեալ:

Շնորհազարդ Սուրբ Հայրապետ, Մայրս մեր Սուրբ Էջմիածին խնդայ այսօր և զուարճանայ, տեսանելով զիմանալի Փեսային իւրոյ զարժանաժառանգ զՓոխանորդդ՝ իբրև զԱւետարանական աշտանակն ի վերայ լերին Սիօնի կացեալ՝ լուսափայլութեամբ շնորհաբաշխէք, որոց ի ստուերս կարծեաց և տարակայութեանց խաբխափին:

Այո՛, մեծ է շնորհն, որ հրաշափառ Օծութեամբ Ձերով սփռի, տարածանի և տարրանայ ի սիրտ և ի հոգիս ամենեցուն, որ ազգային իմն եռանդեամբ վառին, և միանգամայն վառեն զ՛ի սիրոյ ազգային առանձնայատկութեանց ցրտացեալ սիրտս:

Եւ Դուք Հանդիսացեալ ժողովուրդք, որ իբրև զհերկայացուցիչ մէն մի քաղաքի ազգայնութեան՝ արժանի գոայք ներկայօրէն

վայելիլ զշնորհն մեծահարաշ հանդիսի Օծմանս, խնդացէք յուսապատար բերկրութեամբ, զի վարթեալ ահա նորս մեր Սահակ և Մեսրոպ՝ վարթուցանել ի մանկուհս Սիօնի զհոգի գիտութեան և աստուածապաշտութեան, զհոգի ազգաօրրութեան և կրօնասիրութեան: Յնծասցէ ուրեմն Մայրս մեր Սուրբ Էջմիածին ընդ փառս՝ զոր այժմ՝ վայելեաց շնորհաբաշխութեամբ տեսանելի Փեսայն իւր: Յնծասցեն և համայն դասք հոգևորականաց, զի եկն եհաս գարունն անուշահոտութեան խնկոց առաքինութեան, զոր այժմ՝ իսկ Օծալթեան հանդիսիւ վայելեաց, եկն ահա՝ որ արտափայլէ ի Սիօնէ զօրէնս՝ իբրև զՄովսիսեանն պատգամ ի լեռնէն Սինայ՝ տալ Եկեղեցւոյ ի բարեկարգութիւն և եկեղեցականաց ի բարեվայելչութիւն:

Թող հնչեսցեն դարուց ի դարս բան և գիր՝ զայս հանգէս ազգային, զի արդարև ըստ Սաղմոսողին «Այսօր է, զոր արար Տէր» վասն բարեկենդանութեան ազգիս Հայոց՝ շնորհելով զՎեհափառ Տէրս մեր և Հայր:

Թող առ մեզ պատշաճեսցին ի ներկայս բանք Աւետարանին՝ յասելն «Եւ փեսաւէրքն ուրախ լինին վասն ձայնի փեսային»: Եւ զիմրդ ոչ ուրախացեալ բերկրեսցին սիրտք մեր — Հանդիսացեալ ժողովուրդք, և զիմրդ ոչ աւետեսցուք միմեանց զեկեալ հասեալ բարութիւնն, և ընդէ՛ր ոչ խնդակցութեամբ միմեանց պատմեսցուք զայս մեծահարաշ հանգէս ընդ ամենայն աշխարհ՝ ի լուր սիրելի ազգայնոց, որոց սիրտք բաբախին ի հեռաւոր վայրս՝ ընդ աւետաւոր համբաւ շնորհաբաշխ Օծմանս, և հոգիք զուարճանան:

Օրհնեսցեն երկինք զվայելչութիւն փառաց Մայր Աթոռոյս Հայաստանեայց. Օրհնեսցէ զՇնորհազարդ Հայրապետս մեր՝ այն՝ որ խոստացաւ ընդ մեզ լինել ցկառարած աշխարհի. Օրհնեսցէ զմիաբանական ուխտ Մայր Աթոռոյս՝ այն՝ որ խոստացաւ լինել ի ժողովս՝ ուր ժողովեալ իցեն յանուն իւր. օրհնեսցէ և զհամայն ազգ. Հայոց՝ Քրիստոս, որ հրաւիրէ զամենայն ազինս զիմել առ ինքն հաւատով, յուսով և սիրով, և գտանել զկեանս յաւիտեանականս:

Օ՛ն ուրեմն մատիցուք ի համբոյր Սրբոյ Գագաթան և Աջոյն նորապսակ մերս Գերերջանիկ Հայրապետի՝ հայցելով զՀայրապետականն զօրհնութիւն, որով ազգ մեր և Եկեղեցի ունին բարո-

յուպէս բարգաւաճիլ ազգի ազգի բարեօք, և ձայնակցեալ Եկեղեցւոյն սրբոյ՝ ասասցուք —

« Այլբւր կենաց և փրկութեան մերոյ Հոգի Հօր և Որդւոյ՝ ի « յորմատոյն Յեսեայ բղխման գաւազանի հասեալ ժամու, շնոր- « հազարք պայծառացն զգաւազան իշխանութեան մերոյ Հայրա- « պետին, զի օրհնեսցուք զքեզ Տէր, այժմ և յաւիտեան » : Ամէն :

Հարագրեալ ասաց ի ժամ օծման Տ. ՄԱԿԱՐ

Կաթուղիկոսի՝ հոգևոր որդի Նորա

ՄԵՍՐՈՎԲ ԵՊԻՍԿՈՓՈՍ ՍՄԲԱՏԵԱՆՑ :

Ի 40 Նոյեմբերի 1885

Ի Ս. Էջմիածին :

Ո Ի Ղ Ե Ր Ձ

Ի Հանդէս օծման Սրբազնաստուրք Կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց և Մայրաքոյն Պատրիարքի Արարատեան Համագգական Մայր Եկեղեցւոյ՝ Սրբոյ Կաթուղիկէ Էջմիածնի՝ Տեառն ՄԱԿԱՐԱՅ Առաջ-նոյ, և Ասպետի զանազան Կայսերական շքանշանաց :

Տարիողական՝ ձայն յեթերաց՝ կից ընդ ահեղ որոտման. Յերկիր սուրեալ՝ ընդ մէջ ցելեաց՝ զերկնից կամարն՝ ամպրոպեան : Ելն Աթոռ՝ ընդ այն կամար՝ ընդ կապուտակ՝ երևի :

Ձուարթնոց երամ՝ թեւալարփակ՝ անդ յերգ անդուլ՝ ակմբի : Բամից զուարթնոց՝ պարագլուխ՝ Հրեշտակապետն Գաբրիէլ : Վեհ յԱթոռոյն՝ աւանդ առնու՝ նաև պատգամ՝ մեզ բերել :

Մարգարտայեռ՝ թագ է աւանդն՝ և շափիւղեայ՝ ոսկեհոռ. Եւ Գաւազան՝ եղեգնաձև՝ ցուպ հովուական՝ կարծր ի կուռ, Արիւնագեղ՝ Քող ընդ նոսին՝ արեան Փրկչին՝ ապացոյց :

Ձոր Նա ընդ իւր՝ ի համբառնալն՝ փառօք յերկինս՝ վերացոյց ¹⁾ : Կան ի ձեռին՝ պերճ զուարթնոյն՝ երեք աւանդք՝ այս անդոյգ. Պարգեւք՝ բաշխեալք ի կողմանէ՝ Նռանձնութեանն՝ համագոյգ :

Ակնկառոյց՝ առ զուարթունն՝ կացուրդն համայն՝ կայ յակճիռ. Թէ ո՛ւմ արդեօք՝ վիճակեսցին՝ մեծ այս պարգեւք՝ երկնաձիւր : Բախճանական՝ ձայն յեթերաց՝ առ Գաբրիէլ՝ հաս անդէն. Ձառեալ պատգամն ընդփոյթ մեկնել՝ բնաւից կարծիս՝ փարաաել :

Կորովամիտ՝ այն զուարթուն՝ յայտնէ՝ զպատգամ՝ հրամանին.
 Թէ՝ « զՏէր ՄԱԿԱՐ՝ Աստուած ընտրեաց՝ յԱթոռ Մեծի Պարթևին » :
 Ապա զթագն՝ դնէ ի Գլուխն, Գլուխ կարգեալ՝ Հայկազանց.
 Զուարթ բարբառով՝ ասէ ցնա « Աստուած զՔեզ պսակեաց » :
 « Թագ այս բերէ՝ զնմանութիւն՝ Ահարօնեան՝ սուրբ խաւրի¹⁾ » :
 Ի զօրանալ՝ ընդդէմ՝ թշնամեաց՝ հսկել հօտին՝ Հայրենի » :
 « Ոսկեճամուկ՝ ցուպս Հովուական՝ յահարկութիւն՝ ըմբոստաց.
 Ի հալածել՝ զգայլս ի հօտէ՝ ի սահմանաց՝ Հայրենեաց » :
 « Իւսած զայս Քող՝ անձեռագործ, պարզեալ տտամբք՝ լուսափայլ,
 Պաշտօնէիցն՝ ակմբելոց, կրել յաւաջուստ՝ նազաքայլ » :
 « Դեկավարիս ասնա Թորգոմեան՝ Վեհազնէիս՝ Մեծափառ.
 Զի մի՛ յերկիր՝ ծաւալեսցի՝ մաքուր շնչոյն՝ աուրեւառ » :
 Ի սպասու՝ Վեհափառիս՝ կան յաջ յահակ՝ Սրբազանք.
 Ալօթանուէր՝ սուրբ հայցուածոցն՝ յերկինս սլանան՝ արձագանք :
 Կածառ խմբիցն՝ Սրբազանից՝ պայծառազարդ՝ հրաշատես.
 Շուրջ բոլորեալ՝ զանձամբ Վեհիս՝ հրճուին համակ՝ յայս հանդ,
 Ոմն ի նոցունց՝ ըստ Մովսիսի՝ առեալ զեղջիւր՝ ի ձեռին.
 Իւզ անուշից՝ յերկնից բաշխեալ՝ ի գլուխն հեղու՝ Վեհանձինն²⁾ :
 Սատար հրեշտակն՝ պատգոմաբեր՝ անդրէն յերկինս՝ սլանայ.
 Զպատգամացն՝ յամբողջ բերումն՝ եռանձնութեանն՝ յայտնէ նա :
 Անդէն և անդ՝ պարբ անմահիցն՝ ինդան հրճուին՝ համօրէն.
 Ընդ մահացուացս՝ եռանձնութեանն՝ տան զոհութիւն՝ փոխարէն :
 Մեծն Մասիս՝ զիւր շափառուկ՝ զտրտմութեան՝ անփարատ.
 Ի Բաց մերժէ՝ ցնծայ պարէ՝ ի սիրտ վառեալ՝ անարատ :
 Երկնաթուիչ՝ յիւր գողգոթանց՝ զմեծ զոհութիւն՝ յայն եթեր.
 Վերառաքէ՝ առ Արարիչն՝ փայլեալ ի դէմն առնթեղ :
 Նա ինքն Մասիս լեառն լեռանց գոռ ի բարձանցն օդաշու.
 Վեհիս Մեծի ցանկայ մատչիլ՝ ոտիցն համբոյր՝ երկնաշու :
 Ահճանակուռ յաղթ ի հիմանց՝ ընդ իւր գողգոթ՝ պսակազարդ.
 Որոտաձայն՝ տոյ աւետիս՝ Նախնոյն Հայկայ՝ ալէզարդ :
 Յսխորտ ի ձայն Նորին զարմից՝ և սերնդոյն՝ քաջազանց :
 Զնոյն կարդայ՝ Նա զաւետիս, ձոյն տան կմախք ի շիրմաց :
 Նախնւսն Մեծի Լուսաւորչին՝ և յաջորդացն սուրբ ոսկերք :

Աւաջ առեալ՝ բերկրին ցնծան, գոգցես խօսին և համերբ:

Հայկազնեան յոյս՝ սուրբդ Աթոռ՝ զքող այրութեանդ սեւաթոյր.
Ի բաց մերկեալ՝ հրճուեաց խնդա՛, զՓեսայդ գրգեա՛ ի համբոյր:

Անմահ Փեսայն՝ զայս սուրբ Աթոռ՝ զայս սուրբ աւանդ Հայրենեաց.
Անախտ պահեալ և անարատ՝ Հօրդ Մեծի հաւատաց:

Յոյս անխաբ է՝ յազգ Արամեան, թէ եռանդուն Դուք հոգւով.
Նկրտեսջիք ի բաղդ փայլել՝ զԱզգն և զԱթոռ՝ մեծ դթով:

Ո՛վ Արարիչ՝ զմեր Հայրապետ՝ զմեր Ծնող՝ հոգւոր.

Նաւ զԱթոռ՝ Մեծի Դիտիս՝ պահեա՛ յաւէրժ փառաւոր:

Յնցումն սրտի՝ մեծին Մասեաց՝ նաւ բանիցն արձագանք.

Յագեալ ի յիղձ՝ դադար առին, դսդար առցեն և իմ՝ բանք *):

Ամենապատկառ ականածութեամբ ուղերձէ՛

Յովհաննէս Կահանայ Տէր Յակովբէանց Տէրեւոյն:

1885 թի ի Ս. Էջմիածին:

Ամսոյս 24-ին կիւրակէ օրը Վեհափառ Տ. Տ. Մակար Սրբազնա-
գոյն Կաթողիկոսն ամենայն Հայոց, Ռուսաստանեայցս նուիրակ
և Երուսաղէմայ Սուրբ Յակովբեանց Վանաց Միաբան Արժ. Հարց
Մամբրէ և Նորընտիր լուսարարապետ Սահակ վարդապետներին
ձեռնադրեց յաստիճան եպիսկոպոսութեան:

Թող Ամենաբարին Աստուած զօրավիգն լինի նորոգ ձեռնա-
դրեալ սրբազան հարց և իրանց կոչման մէջ արժանաւոր հովիւ
հանդիսացնէ՝ Քրիստոսի եկեղեցւոյ բանաւոր հօտին:

Աղօթենք որ նոյնպիսի արժանաւոր հոգւորական մշակաց թիւը
բազմանայ մեր ազգի մէջ:

Աղէքսանդրապօլ գաւառի Հաջիլար գիւղի Բարեկ. Յովհաննէս
քահանայ և իւր եղբայր մեծ. պ. Բաղրամ ի յիշատակ իւրեանց
հանգուցեալ հօր Գէորգ քահանայի Թամարեան նուիրեցին Մայր
Աթոռոյս մի հարիւր բուլլի ընդ ձեռն հոգ. Կառ. Աղէքսան-
դրապօլու. և մահտեսի Խաչատուր Ասանէթեան Աղէքսանդրա-
պօլցի նուիրեց 25 ր. ընդ ձեռն Մինաս քահանայի Տ. Պետրոսեան:

Աստուած լուսաւորեսցէ յիշեալ բարեպաշտների ննջեցելոց
հոգին. ամէն:

(*) Սկզբնատառք տանց ոտանաւորիս բաղահիւսեն «ՏԷՐ ՄԱԿԱՐ՝ Կա-
թողիկոս Ամենայն Հայոց»: